

10. Ruská pedagogika 19. století

(K.D. Ušinskij, L.N. Tolstoj)

Konstantin Dmitrijevič Ušinskij (1824-1870)

Považován za zakladatele ruské pedagogiky a ruské národní školy.

Rozpracoval teorii vyučovacích principů.

Požadavek výuky v mateřském jazyce, národní ráz výchovy.

Vliv práce na formování charakteru člověka.

Cílem výchovy je člověk, který žije pro zájmy společnosti s je hluboce mravný.

Důraz na výchovný charakter vyučování a vedoucí roli učitele.

Hlavní díla: Dětský svět – čítanka, slavná učebnice pro nejmenší žáky
Rodné slovo – odborný článek, důraz na mateřštinu
Člověk jako předmět výchovy – dvoudílné pedagogicko-
psychologické dílo

Lev Nikolajevič Tolstoj (1828-1910)

Filozof, náboženský myslitel, spisovatel.

Hledá nové formy pedagogické práce. Odsuzuje herbartismus.

Odmítá právo státu vnucovat lidem povinnou školní docházku, ta má vycházet ze svobodného rozhodování lidí.

Škola v **Jasně Poljaně – volná škola.**

Rozvoj individuálních zájmů, výuka bez osnov, plánů, volnost pohybu, dobrovolnost, bez napomínání, bez trestů, maximální svoboda žáka, radost z práce, rozvoj tvořivosti.

Autor čítanek a slabikářů pro děti.

Časopis Jasnaja Poljana věnovaný problematice výchovy dítěte podle nových zásad.

Literatura :

BLATNÝ, L.- JŮVA, V. *Kapitoly z dějin pedagogiky*. Brno : PdF MU, 1996, 75 s. ISBN 80-210-1295-1

JŮVA, V sen.&jun. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno : Paido 1997. 76 s. ISBN 80-85931-43-5

JŮVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno : Paido 1994. 51 s. ISBN 80-901737-0-5

TOLSTOJ, L.N. a jeho pedagogický odkaz. Praha, SPN 1982.

UŠINSKIJ, K.D. *Nástin života a díla*. Praha, SPN 1975.

11. Anglosaská pedagogika na přelomu 19. a 20. století (H. Spencer, J. Dewey)

Herbert Spencer (1820-1903)

Anglický filozof, sociolog.

Spis Výchova rozumová, mravní a tělesná.

Upozornil na nutnost přizpůsobovat vzdělání hlavně středoškolské mládeže potřebám rozvíjejícího se průmyslu a potřebám současné společnosti.

Je proti osvojování nepotřebných dovedností.

Při stanovení výběru učiva pro středoškolské vzdělání vychází z důležitých lidských činností. Jde o činnosti sloužící :

1. přímo k vlastní sebezáchově
2. nepřímo k zachování jedince
3. k zachování rodu (výchova potomstva)
4. k plnění sociálních povinností
5. k uspokojení citů a tužeb ve volném čase.

V rozumové výchově zdůrazňuje Spencer jednotu žákova rozumového a tělesného rozvoje a respektování věkových a individuálních zvláštností.

Stanovil sedm dílčích didaktických principů, které se mají uplatňovat ve výuce.

John Dewey (1859-1952)

Profesor na kolumbijské univerzitě. Odpůrce intelektualismu a formalismu herbartovské školy.

Představitel pragmatické pedagogiky. Bojuje proti formalismu a verbalismu na školácích. Přeceňuje osobní zkušenosti.

Požaduje aktivní pracovní metody a využívání zájmů dětí. Vedoucím činitelem ve výuce není učitel, ale žák. Učitel pouze organizuje pracovní proces žáků, učení se stává samoučením. Požaduje novou, činnou školu. **Vytváří tzv. projektovou metodu** (se svými žáky, např., s Williamem Kilpatrickem (1871-1965).

Dítě je středem všeho dění, tzv. pedocentrismus.

Literatura

BLATNÝ, L.- JÚVA, V. *Kapitoly z dějin pedagogiky*. Brno : PdF MU, 1996, 75 s. ISBN 80-210-1295-1

JÚVA, V sen.&jun. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno : Paido 1997. 76 s. ISBN 80-85931-43-5

JÚVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno : Paido 1994. 51 s. ISBN 80-901737-0-5

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995, s.292. ISBN 80-7178-029-4

12. Vývoj českého školství od r. 1774

R. 1774 – na popud Marie Terezie zpracoval reformu rakouského elementárního školství Johann Ignaz Felbiger. Felbigerův školní řád zavedl povinnou šestiletou školní docházku.

Školy triviální.

Školy hlavní.

Školy normální.

1775 vydal Knihu metodní, která obsahuje spolu se školskými předpisy pokyny pro vyučování (metody výuky a výchovy).

1775 provedena reorganizace střední školy podle Gratiana Marxe-zřízena pětiletá, později šestiletá gymnázia (první dva roky německý vyučovací jazyk, od třetí třídy latinský).

Preparandy – pro přípravu učitelů.

1848-49- Exner –Bonitzova reforma. Byla zřízena osmiletá humanitně zaměřená gymnázia a sedmileté matematicko-přírodovědné reálky.

14. května 1869 byl vyhlášen říšský školský zákon (Hasnerův). Zřizuje se osmiletá povinná školní docházka do 14 let. Zřízeny školy obecné a měšťanské.

Zřízeny nové vyučovací předměty : přírodopis, zeměpis, dějepis, měřičtví, tělocvik, ruční práce.

Stanovena nejvyšší úvazková míra pro učitele – 30 hodin týdně.

Stanoven nejvyšší počet žáků ve třídě – 80.

Určeno pravidelné vyplácení služného učitelům a právo na penzi.

Učitelé se vzdělávají na čtyřletých učitelských ústavech.

1883 – školská novela. Na venkovských školách zavedeno polodenní vyučování a byly umožněny tzv. úlevy ve školní docházce. Na požádání rodičů děti dvanáctileté a starší nemusely od dubna do listopadu navštěvovat školu. Novela byla krokem zpět proti školskému zákonu z r. 1869. Novela dostala název Taafova podle ministerského předsedy Eduarda Taafa.

1918 – vznik Československé republiky. Snaha o demokratizaci školy a vzdělání.

1920 – První sjezd československého učitelstva a přátel školství pod záštitou prezidenta T.G. Masaryka. Řešena otázka jednotné školy, předškolní výchovy, pedagogických pokusů.

1922 – tzv. **Malý školský zákon**. Zavedl povinnou osmiletou školní docházku pro celou republiku (na Slovensku byla do té doby šestiletá), zrušil úlevy ve školní docházce, snížil

počty žáků ve třídách na 65-70 (teprve od škol. Roku 1932-33 byl počet dětí snížen na 50), zavedl koedukaci na všech stupních škol, uznal rovnost učitelů a učitelek před zákonem.

Od 20. let rozvoj pokusných škol :

- a) individuální pokusy - Eduard Štorch – Dětská farma v Praze-Libni
František Bakule – hudebně zaměřená škola
Ferd. Krch, Lad. Havránek, Lad. Švarc- Dům dětství v Krnsku u Mladé Boleslavi
Volná škola práce v Kladně aj.
- b) státem řízené reformní hnutí
Zřízena Škola vysokých studií pedagogických v Praze, při ní reformní komise vedená Václavem Příhodou .
Pokusné reformní školy od škol. roku 1929/30. Návrh diferencované jednotné školy II. stupně. Činná škola, samoučení, testování žáků. Ověření projektové výuky, školy daltonské, winnetské soustavy a dalších prvků reformní školy.
Podrobněji je pojednáno o reformním školství u nás v rámci následujícího tématu č. 13.

Vývoj českého školství přerušen okupací 1939-1945.

V letech 1945-48 boj jednotlivých politických stran o charakter našeho školství.

Po vítězství KSČ v roce 1948 je zavedena školským zákonem schváleným 21.dubna 1948 důsledná koncepce jednotného školství v duchu marxisticko-leninské ideologie. Je zdůrazněna političnost školy. Povinná školní docházka se prodloužila z osmi na devět let.

Jednotná státní škola byla rozdělena na tři stupně:

první stupeň tvořila škola národní (1.-5. ročník),

druhý stupeň čtyřletá škola střední (6.-9.ročník,

třetí stupeň tvořily školy povinné a výběrové- gymnázia, základní odborné školy (od r. 1954 školy učňovské).

V roce 1953 změněna povinná školní docházka na osmiletou, v roce 1959 je opět prodloužena na 9 let. Střední vzdělání bylo realizováno na tříleté Střední všeobecně

vzdělávací škole (v roce 1968 prodloužena na 4 roky a začala se označovat opět názvem gymnázium.)

Podle zákona z roku 1960 vypadala jednotná školská soustava následovně:

1. jesle a mateřská škola – předškolní výchova pro děti do 6 let
2. povinné základní vzdělávání od 6 do 15 let – na základní devítileté škole, popř. v příslušných ročnících škol pro mládež vyžadující zvláštní péči
3. střední a vyšší vzdělání pro mládež od 15 let, různé typy škol :
odborné učiliště a učňovská škola, střední škola pro pracující, odborná škola, střední odborná škola, střední všeobecně vzdělávací škola (později gymnázium) aj.
4. vysoké školy pro mládež s úplným středním vzděláním
5. v době mimo vyučování se dostává mládeži výchovy ve školních a mimoškolních výchovných zařízeních

6. pracující získávají nové nebo si prohlubují vzdělání ve studiu při zaměstnání na školách, v kurzech apod. :
(Štverák, 1983, s. 360-361)

V souvislosti s novým pojetím základního školství, které začalo být do praxe zaváděno od roku 1976, byl 1. stupeň základní školy zkrácen o jeden rok (1.-4.ročník), základní škola byla tudíž osmiletá, povinnou desetiletou školní docházku dokončovala mládež ve dvou prvních ročnících středního vzdělávání.

Po 17.11.1989 vyvstala nutnost přehodnocení a úpravy stávajících učebních osnov. Česká pedagogická teorie navázala na tradice školství hlavně z předmnichovské republiky a navázala kontakty se západní pedagogikou . Významné pro rozvoj českého školství je i to, že byl umožněn vznik alternativního školství. Např. na 1. stupni ZŠ byly postupně do praxe zavedeny tři vzdělávací programy :

- Obecná škola (od září 1993 na určitých školách, které se dobrovolně přihlásily tento projekt ověřovat)
- Základní škola (od září 1996, podle tohoto programu se vzdělává 75% žáků)
- Národní škola (od září 1997, tento program si zvolilo asi jen 50 škol v České republice)

Vznikla řada alternativních školy : školy církevní, waldorfské, montessoriovské, daltonské,angažované učení, škola hrou, zdravá škola aj.
Rozšířila se síť vysokých škol, vznikají vyšší odborné školy.

Literatura :

BLATNÝ, L.- JŮVA, V. Kapitoly z dějin pedagogiky. Brno : PdF MU, 1996, 75 s. ISBN 80-210-1295-1

JŮVA, V sen.&jun. Stručné dějiny pedagogiky. Brno : Paido 1997. 76 s. ISBN 80-85931-43-5

JŮVA, V. Stručné dějiny pedagogiky. Brno : Paido 1994. 51 s. ISBN 80-901737-0-5

ŠTVERÁK,V. Stručné dějiny pedagogiky. Praha: SPN 1983, 380 s.

VESELÁ, Z. Vývoj české školy a učitelského vzdělávání. Brno : MU 1992 ISBN 80-210-0458-4

13. Pedagogický reformismus ve světě i u nás. Hlavní myšlenky a představitelé.

Od počátku 20. století vzniká hnutí zvané **pedagogický reformismus**. Kritika dosavadního způsobu vzdělávání – memorování, intelektualismu, herbartovské školy.

Zdroje reformismu : Tolstého volná škola, Rousseauovo pojetí přirozené výchovy, Deweyovy a Spencerovy názory na nutnost praktického a pro život připravujícího vzdělání. Reformisté preferují individuální výchovné cíle, aktivitu jedince, maximální přiměřenost a tzv. pedocentrismus (dítě je centrem výchovy, cíle výchovy jsou zcela podřízeny individuálním zájmům a potřebám dítěte).

Příklady reformistů : **Ellen Keyová** (1849-1926), švédská pedagožka, stoupenkyně ženského hnutí, vyžaduje přirozenou výchovu, až pedagogický anarchismus. Spis *Století dítěte* (1903)-manifest práva dítěte na svobodnou výchovu.

Marie Montessoriová (1870-1952), italská lékařka, zaměřena na předškolní výchovu (*Dům dětí*).

Ovide Decroly (1871-1936), belgický pedagog, psycholog a lékař. *Škola životem a pro život*, hlavní jsou dětské zájmy a zkušenosti.

Rudolf Steiner (1861-1925), německý filozof a pedagog, zakladatel *waldorfské školy*. Vychází z *antroposofie*, má prvky křesťanství, východní filozofie, okultismu. Výuka v tzv. epochách, používá se eurytmie- umění vyjádřit pohybem umělecké dílo nebo vlastní prožitek. (*Blíže viz literatura*)

Helena Parkhurstová (1897-1957) vytvořila *daltonský učební plán* založený na samoučení podle vlastního programu

Carleton Wolsey Washburne (1889-1968) *zavedl winnetskou soustavu*, která se inspirovala daltonským plánem, ale lišila se tím, že kromě individuálního učení dávala prostor i skupinové práci žáků.

Célestin Frainet (1896-1966) buduje svoji *moderní školu* založenou na pracovní aktivitě žáků, na radostnosti, kooperaci a tvorbě školního společenství. Činnost dětí stimuluje školní tiskárna.

Peter Petersen (1884-1952), tvůrce tzv. *jenského plánu*, jádrem výuky není školní třída, ale přirozená skupiny žáků vytvořená na základě svobodného sdružování žáků, tzv. školní pospolitost.

Reformní pokusy v české pedagogice

Anna Sússová (1858-1941), pokusná mateřská škola

František Bakule (1877-1957), práce s postiženými dětmi zaměřená na estetickovýchovnou činnost, Bakulovi zpěváčci.

Josef Úlehla (1852-1933), propagátor volné svobodné výchovy, výuka bez rozvrhu, bez

učebního plánu, základem je osobní zkušenost žáka, pozorování, experiment.

Josef Bartoň (1865-1945). Usiluje ve škole o tzv. *Domov lásky a radosti*. Důraz na mravní výchovu.

Ladislav Švarc (1883-1974), **Ferdinand Krch** (1883-1973), **Ladislav Havránek** (1884-1961), působí v *Domě dětství* v Horním Krnsku u Mladé Boleslavi. Umělecky orientovaná internátní škola

Čeněk Janout (1885-1965), **František Náprstek** (1877-1955), **Jan Hostáň** (1898-1982) *Volná škola práce na Kladně*, koedukovaná, pracovně zaměřená škola s prvky tolstojovské volné školy.

Eduard Štorch (1878-1956), zbudovat v Praze-Libni na ostrově Dětskou farmu, pokus o školu v přírodě.

Mezi další učitele-pokusníky můžeme zařadit i následující jména :

Frank Mužík, **Marie Kúhnelová**, **Jaroslav Sedlák**, **Karel Žitný** aj.

Na přelomu 20. a 30. let 20. století **vzniká reformní hnutí řízené státem**. Končí období individuálních pokusů a formuje se směr vycházející z objektivních vědeckých poznatků. Vzorem se stává americké školství. Organizovány zájezdy do zahraničí, konference, porady. V Praze vzniká Škola vysokých studií pedagogických. Pod vedením Václava Příhody (1889-1979) vzniká r. 1929 *Organizační a učební plán reformních škol*. Podle něho začaly pracovat od roku 1929/30 pokusné školy např. v Praze-Nuslích, v Michli, Hostivaři, v Bakově nad Jizerou, ve Zlíně.

Začaly pracovat : pokusné školy obecné (I. stupeň)

Komenium (jednotná škola II. stupně)

Atheneum (jednotná škola III. stupně), ta až od r. 1934.

Šlo o vytvoření **jednotné třístupňové školy**.

Charakteristika reformních škol :

- dítě se stalo středem školské péče a práce
- na základě psychologických šetření byl zdůrazněn princip individualizace, děti potřebují individuální vedení, proto velký rozvoj didaktických a výchovných metod,
- měřítkem pro výběr učiva je jeho užitečnost pro žáka, škola učí pro život
- vyzdvižen ideál tzv. činné školy, dítě má získávat poznatku vlastní prací, samoučením (reakce na tradiční školu založenou na pasivním přístupu a pamětném učení)
- nový přístup ke zkoušení – testování (je objektivní, všichni mají stejné otázky, vyhodnocení správnosti v procentech
- důraz na sociální výchovu, ve škole žákovská samospráva,
- velká pozornost věnována otázce výběru základního učiva, pro žáky méně schopné byla stanovena jen nejnütnější látka
- pro žáky dlouho nemocné zřizována na větších školách tzv. podpůrná třída,
- budovaly se moderní školní budovy, světlé, vzdušné, vybavené pomůckami, odborné pracovny, kabinety, školní pozemky, dílny, knihovny, čítárny, hřiště, tělocvična, kuchyně, jídelna apod.

Literatura :

BLATNÝ, L.- JÚVA, V. Kapitoly z dějin pedagogiky. Brno : PdF MU, 1996, 75 s. ISBN 80-210-1295-1

JÚVA, V sen.&jun. Stručné dějiny pedagogiky. Brno : Paido 1997. 76 s. ISBN 80-85931-43-5

JÚVA, V. Stručné dějiny pedagogiky. Brno : Paido 1994. 51 s. ISBN 80-901737-0-5

SVOBODOVÁ, J.- JÚVA, V. Alternativní školy. Brno: Paido 1996.113 s. ISBN 80-85931-19-2

14. Hlavní směry pedagogiky 20. století – experimentální, existencialistická, neotomistická, antiautoritativní, sovětská, postmodernistická.

Experimentální pedagogika – snaha o přesné měření výchovně vzdělávacího procesu.

Alfred Binet (1857-1911) - profesor psychologie na pařížské Sorbonně, jako první začal provádět testový výzkum inteligence dětí. Přesně stanovil podmínky provádění testů a jejich vyhodnocování. Později zavedeno vyjadřování stupně inteligence ve formě inteligenčního kvocientu (IQ), který je dán poměrem věku mentálního k věku chronologickému.

Později se začalo vedle testů měřících inteligenci používat i didaktických testů, které měřily vědomosti žáků.

Ernst Meumann (1862-1915), německý psycholog a pedagog, uplatňoval experimentální metodu i v pedagogice. Dílo Přednášky k úvodu do experimentální pedagogiky a její psychologické základy – snaha o systematický přehled experimentální pedagogiky. Snažil se odhalit zákonitosti fyzického a psychického vývoje dítěte hlavně metodou sebezpozorování (introspekce) dítěte v umělém prostředí psychologické laboratoře.

Wilhelm August Lay (1862-19826), významný představitel německé experimentální pedagogiky zavádí teorii „pedagogiky činu“, která měla nahradit verbální výuku typickou pro školu 19. století. Výchovou se mají vytvářet reakce u dítěte, hlavně reakce pohybové. Ve výuce kladl důraz na činnosti dítěte – kreslení, lepení, rýsování, zpěv, tanec apod.

Existencialistická pedagogika, vychází z existencialistické filozofie, která chápe *existenci* jako jedinou formu bytí, která je námi poznatelná. Nemůžeme ji poznat racionálně rozumem, ale pouze iracionálně přímým prožitkem. Ten nejlépe popíšeme uměleckou formou. Existencialistická filozofie se zaměřuje na jedince, který je soustředěn na sebe sama, člověk je bezmocný, jeho existence je pomíjivá. Člověk je vržen do světa, je bezmocný, nemůže ovlivnit počátek ani konec své existence.

**Představitelé existencialistické pedagogiky : Otto Friedrich Bolnow (1903-1991)
Klaus Schaller (1925)**

Nejvyšší hodnotou této pedagogiky je člověk. Proto cílem výchovy je rozvoj individuality, individuální osobnosti člověka. Ve výchovném procesu hrají důležitou roli nejen činitelé racionální, ale též činitelé iracionální, jako jsou citové prožitky. Ve škole je proto velmi důležitý citlivý vztah pedagoga k žákům, pozitivní klima ve třídě, kladné citové působení na žáky, tvůrčí přístup učitele k práci a jeho nadšení. Zdůrazňuje se zde principi radostnosti ve výuce.

Neotomistická pedagogika, vychází z neotomismu, náboženské filozofie 20. století, která vychází z učení Tomáše Akvinského (viz středověk, scholastika).

Představitel neotomistické pedagogiky : Jacques Maritain (1882-1973), francouzský filozof, formuloval principy neotomismu v díle *Výchova na rozcestí*. Provádí kritiku současného stavu společnosti, kde převládá egoismus, brutalita, lidstvo degeneruje. Lidstvo může zachránit křesťanský humanismus, křesťanská výchova. Jen tímto způsobem může lidstvo překonat hlubokou morální a duchovní krizi.

Antiautoritativní pedagogika – dovádí úsilí o svobodnou, volnou školu, která by nebyla autoritativní, k úplnému extrému. Požaduje úplné odtržení školy od tradic. Prosazuje výchovu zbavenou jakéhokoli útlaku, výchovu, která by podporovala sebevědomí žáka, nepotlačovala jeho potřeby, zabezpečila jeho svobodný rozvoj (srovnej Rousseau, Tolstoj..)

Antipedagogika se liší od antiautoritativní pedagogiky tím, že odmítá výchovu vůbec. Jde o směr, který se objevil v Západní Evropě asi před třiceti lety. Chce bojovat proti výchovné společnosti, výchova je „mrzačení dětí“. Stoupenci antipedagogiky požadují pouze vzdělávání, ale bez výchovy, která podle nich dítě pouze deformuje.

Sovětská pedagogika – rozvíjela se v Sovětském svazu od 20. let 20. století.

Založena na marxisticko-leninských filozofických východiscích. Zdůraznění jednotné státní školy, političnosti a ideovosti.

Představitelé :

Pavel Petrovič Blonskij (1884-1941)- dílo Základy pedagogiky, Pracovní škola. Zdůrazňuje úlohu výrobní práce , kterou je třeba spojovat s vyučováním.

Anton Semjonovič Makarenko (1888-1939)- díla Pedagogická poema, Začínáme žít, Vlajky na věžích, Přednášky o výchově dětí, Problémy školní sovětské výchovy, Přednášky pro rodiče...). Zdůrazňuje princip pedagogického optimismu a humanismu a tzv. perspektivních linií- vypěstovat u žáků perspektivy blízké, střední a vzdálené. Hodně se zabývá prostředky výchovy. Nejdůležitější jsou práce, kolektiv a režim.

Vasilij Alexandrovič Suchomlinskij (1918-1970). Díla Pavlyšská střední škola, Moje srdce patří dětem, Hovory s mladým ředitelem školy, Rodičovská pedagogika aj., celkem 36 knih a monografií. Z celého díla je vidět velká láska k dětem, řeší otázky jejich výchovy a vzdělávání, zabývá se materiálním vybavením školy, formováním a řízením pedagogického kolektivu na školách.

Postmodernistická pedagogika

Postmodernismus – vlna kriticismu a skepticismu od počátku 80. let 20. století.

Představitelé : Jean Francois Lyotard – dílo Postmoderní úděl

Wolfgang Welsch – Naše postmoderní moderna, Cesty z moderny.

Snaha zbavit výchovu všeho autoritativního, pojímat ji jako pomoc jedinci, respektovat subjekt a osobnost žáka. Jedinec má být veden k pluralitnímu vidění a chápání skutečnosti, k toleranci a vzájemnému porozumění. Jednotné výchovně vzdělávací programy jsou nahrazovány programy alternativními, volitelnými.

Literatura :

BLATNÝ, L.- JŮVA, V. Kapitoly z dějin pedagogiky. Brno : PdF MU,
1996, 75 s. ISBN 80-210-1295-1

JŮVA, V sen.&jun. Stručné dějiny pedagogiky. Brno : Paido 1997. 76 s.
ISBN 80-85931-43-5

JŮVA, V. Stručné dějiny pedagogiky. Brno : Paido 1994. 51 s.
ISBN 80-901737-0-5

SVOBODOVÁ, J.- JŮVA, V. Alternativní školy. Brno: Paido 1996.113 s.
ISBN 80-85931-19-2

ŠTVERÁK, V. Stručné dějiny pedagogiky. Praha: SPN 1983, 380 s.